

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
професору Шамраєвій Валентині Михайлівні
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022*

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

МАРТЮХІНОЇ НАТАЛІ ОЛЕКСАНДРІВНИ

**«Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм
протидії»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії

**за спеціальністю 293 Міжнародне право галузі знань 29 Міжнародні
відносини**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Злочини на ґрунті ненависті становлять серйозну загрозу основоположним правам людини та принципам недискримінації, закріпленим у міжнародних договорах, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. та Європейській конвенції з прав людини 1950 р. Вони підривають засади демократичного суспільства, сприяють загостренню соціальної напруги та провокують конфлікти, що потребує ефективної міжнародно-правової відповіді.

Проблема протидії злочинам на ґрунті ненависті набуває особливої актуальності у зв'язку з посиленням міграційних процесів, міжетнічних та міжрелігійних конфліктів, а також зростанням кількості випадків прояву мови ворожнечі в цифровому середовищі. Міжнародні організації, зокрема ООН, Рада Європи та ОБСЄ, у своїх документах наголошують на необхідності розробки дієвих механізмів співробітництва держав у сфері запобігання та

переслідування таких діянь. Це зумовлює потребу у ґрунтовному науковому аналізі міжнародно-правових інструментів та їхньої ефективності.

Дослідження міжнародно-правового механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті має важливе значення для розвитку доктрини міжнародного кримінального права та вдосконалення національних систем правосуддя. Воно сприятиме уніфікації підходів до кваліфікації таких злочинів, зміцненню практики застосування міжнародних стандартів захисту прав людини та формуванню комплексної політики у сфері протидії дискримінаційним практикам. Як справедливо зауважує авторка дисертаційного дослідження, «XXI століття ознаменоване вчиненням найтяжчих злочинів, пов'язаних із насильством, що порушують міжнародний мир та безпеку людства – геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, агресія, в тому числі і проти України» (с.16). Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає сучасним викликам у сфері міжнародної безпеки та захисту прав людини.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз наукових положень і рекомендацій, викладених у дисертаційному дослідженні Н.О. Мартюхіної, свідчить про їх обґрунтованість та логічну послідовність. Рецензована робота вирізняється системністю викладу, чіткістю формулювань та науковою аргументованістю висновків, рекомендацій і власної позиції авторки.

Структура дисертації продумана і повністю відповідає темі дослідження. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, розподілених на шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Така організація матеріалу дозволяє всебічно розкрити дослідницькі завдання та досягти поставленої мети. Анотація містить узагальнений короткий виклад змісту та ключових результатів дослідження.

Детальний аналіз дисертації демонструє ґрунтовний підхід авторки до вивчення предмета дослідження. Об'єкт і предмет визначені чітко, коректно

та відповідають обраній темі. Мета дослідження сформульована науково виважено, а завдання логічно узгоджуються з цією метою та спрямовані на вирішення актуальної проблеми – аналізу міжнародно-правового механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті.

Методологічна база роботи включає комплекс загальнотеоретичних і спеціальних методів наукового пізнання. Завдяки широкому використанню методологічних та емпіричних підходів авторці вдалося провести глибокий аналіз діяльності міжнародних універсальних інституцій у сфері протидії злочинам на ґрунті ненависті; діяльності міжнародних регіональних інституцій у сфері протидії злочинам на ґрунті ненависті та процесу імплементації норм щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті на національному рівні, а також сформулювати обґрунтовані наукові положення, висновки та рекомендації, які вирізняються науковою достовірністю та практичною значущістю.

Наукові результати, узагальнення та рекомендації базуються на всебічному опрацюванні й систематизації ключових теоретичних концепцій і підходів, представлених у працях українських та зарубіжних науковців, а також на аналізі положень міжнародно-правових документів.

Оригінальність дисертаційного дослідження зумовлена глибоким вивченням значного кола міжнародно-правових актів, зокрема таких як: Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р.; Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань 1981 р.; Дурбанська декларація та Програма дій, комплексна структура для боротьби з расизмом, расовою дискримінацією, ксенофобією та пов'язаною з ними нетерпимістю; Рабатський план дій щодо заборони пропаганди національної, расової чи релігійної ненависті, яка є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі чи насильства 2012 р.; План дій для релігійних лідерів та суб'єктів щодо запобігання підбурюванню до насильства, яке може призвести до жорстоких злочинів 2017 р.; резолюції Генеральної Асамблеї ООН (зокрема, резолюція A/RES/76/69 «Сприяння

міжрелігійному та міжкультурному діалогу, розуміння та співпраця заради миру» 2021 р.).

У Розділі 1 важливим є висновок дисертантки про те, що «суттєву роль у захисті осіб, постраждалих від злочинів, обумовлених ненавистю, відіграють договірні органи з прав людини – комітети незалежних експертів, які контролюють виконання основних міжнародних договорів з прав людини (Комітет з прав людини, Комітет з ліквідації расової дискримінації, Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок тощо)».

На увагу заслуговує висновок авторки, зроблений у розділі 2 про те, що «Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) – унікальний орган моніторингу дотримання прав людини, який спеціалізується на питаннях, пов'язаних із боротьбою з расизмом, дискримінацією (за ознакою «раси», етнічного/національного походження, кольору шкіри, громадянства, релігії, мови, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та статевих ознак), ксенофобією, антисемітизмом та нетерпимістю в Європі; вона готує звіти та видає рекомендації державам-членам; ЄКРН займається явищами расизму, дискримінації та нетерпимості, які мають або можуть мати структурний чи загальний характер», хоча вона не має права приймати індивідуальні скарги, на зразок ЄСПЛ.

У розділі 3 інтерес викликає висновок авторки про те, що «важливу увагу держави приділяють питанню збору статистики щодо злочинів на ґрунті ненависті та мови ворожнечі, що дозволяє правоохоронним органам зрозуміти масштаб проблеми в громаді та спрямувати ресурси на запобігання і реагування на напади, засновані на упередженості та ненависті».

Дисертаційне дослідження Н.О. Мартюхіної також містить низку й інших аргументованих положень. Слід підкреслити, що дисертаційна праця завершується ґрунтовними та детально викладеними висновками (26 положень), які відображають ключові результати роботи. Вони узгоджуються з поставленою метою та завданнями дослідження й демонструють, що проведена робота дала змогу по-новому осмислити

проблематику міжнародно-правового механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження є одним з перших у вітчизняній науці міжнародного права комплексних порівняльно-правових досліджень, в якому на основі здобутків міжнародно-правової доктрини та практики з'ясовано теоретичні та практичні аспекти міжнародно-правового механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті.

Цінністю дисертації, безперечно, є як її науково-теоретичний рівень, так і практична спрямованість.

Особливу цінність становлять ті положення й висновки, що вперше дістали належне обґрунтування у вітчизняній науці міжнародного права, зокрема, уперше:

1) здійснено комплексний аналіз міжнародно-правової основи щодо протидії мові ненависті та злочинам на ґрунті ненависті та констатовано, що на міжнародному універсальному рівні відсутній юридично обов'язковий уніфікований договір, який би містив визначення злочинів на ґрунті ненависті; 2) обґрунтовано, що правовий доробок регіональних міжнародних організацій (Рада Європи, Європейський Союз, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Організація Американських Держав, Африканський Союз) у сфері протидії злочинам на ґрунті ненависті базується на загальновизнаних міжнародних стандартах прав людини; 3) розкрито внесок Ради Європи у розробку спеціалізованих норм з протидії злочинам на ґрунті ненависті та мови ворожнечі, зокрема зосереджено увагу на положеннях Рекомендації CM/Rec (2024)4) щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті, яка зобов'язує держави-учасниці запровадити ефективні, пропорційні та стримувальні положення щодо запобігання та протидії злочинами на ґрунті ненависті, криміналізації цих протиправних дій у національному законодавстві, та пріоритезувати викриття, визнання та фіксацію елементу ненависті в злочині; 4) охарактеризовано діяльність установчих органів

міжнародних організацій, комітетів, комісій, спеціалізованих структур і практику міжнародних контрольних та судових органів щодо захисту прав осіб, постраждалих від злочинів на ґрунті ненависті (на прикладі Комітету ООН з прав людини, Комітету з ліквідації расової дискримінації, Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, Європейського суду з прав людини, Міжамериканського суду з прав людини, Африканського суду з прав людини і народів та ін.); 5) розкрито форми і напрямки функціонування інституційної складової регіональних міжнародних організацій у сфері попередження та протидії мові ворожнечі і злочинам на ґрунті ненависті, які мають тенденцію до перманентної зміни й удосконалення; 6) висвітлено зарубіжний досвід держав (на прикладі Сполучених Штатів Америки, Канади, Федеративної Республіки Німеччини, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії) щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті і мові ворожнечі, а також національну судову практику в цій сфері; 7) з'ясовано, що національне законодавство містить відмінні положення щодо протидії мові ненависті.

У дисертаційній роботі Н.О. Мартюхіної «Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм протидії», представлений до захисту, сформульовано низку нових наукових положень, які мають достатнє теоретичне обґрунтування. Запропоновані результати спрямовані на розв'язання актуальної наукової проблеми, що стосується обґрунтування та аналізу міжнародно-правових засобів протидії злочинам на ґрунті ненависті.

Необхідно підкреслити, що робота Н.О. Мартюхіної «Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм протидії» володіє суттєвим практичним потенціалом, оскільки її результати та висновки можуть застосовуватися у наукових дослідженнях, законотворчій практиці та навчальній діяльності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Попри високий рівень проведеного дослідження, у дисертації наявні окремі положення дискусійного характеру, які потребують додаткового

уточнення та можуть бути винесені на обговорення під час публічного захисту:

1. У першому розділі здобувачка визначає необхідні заходи задля запобігання та протидії мові ворожнечі і злочинам на ґрунті ненависті в автономному й онлайн-середовищі, які держави-члени повинні забезпечити (с. 77). Тому логічним видається питання щодо того, якою мірою міжнародно-правові зобов'язання держав у сфері запобігання мові ворожнечі та злочинам на ґрунті ненависті трансформуються у системні та дієві національні механізми, і які фактори обумовлюють ефективність або неефективність їх реалізації в автономному та онлайн-середовищі?
2. У другому розділі дисертаційного дослідження дисертантка робить висновок, що «ЄСПЛ визнає, що в демократичному та плюралістичному суспільстві необхідно запобігати або санкціонувати форми висловлювання, які підбурюють, заохочують, підтримують чи виправдовують ненависть чи насильство на основі нетерпимості» (с.129). У цьому аспекті хотілося б почути більш детальні міркування дисертантки щодо того, як ЄСПЛ визначає межі допустимого обмеження свободи вираження поглядів у контексті протидії мові ворожнечі, та чи забезпечує його практика достатній баланс між індивідуальною свободою і захистом суспільних інтересів у демократичному суспільстві?.
3. Варто погодитися з висновком (п.12 Висновків) дисертантки, що «у межах Ради Європи функціонує розгалужена інституційна система забезпечення прав і свобод людини загалом та протидії дискримінації і ненависті зокрема, невід'ємною складовою якої є статутні органи Організації, посадові особи, договірні органи» (с.204-205). Однак, потребує уточнення бачення авторкою того, чи можна вважати існуючу систему органів Ради Європи достатньо дієвою у забезпеченні належного виконання державами-членами міжнародних стандартів

щодо запобігання дискримінації та мові ненависті? І наскільки оптимальним є співвідношення м'яких політичних інструментів (рекомендацій, програм, досліджень) та обов'язкових міжнародно-правових механізмів у діяльності Ради Європи щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті?

Наведені міркування мають дискусійний характер і жодним чином не применшують позитивної оцінки дисертації Мартюхіної Наталі Олександрівни. Дослідження вирізняється високим рівнем теоретико-методологічної опрацювання, а також відзначається цілісністю та завершеністю. Висловлені зауваження мають характер наукової полеміки й радше окреслюють можливі напрями подальших пошуків у цій сфері.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладені у 6 наукових працях, з яких 3 статті – у наукових фахових виданнях України та у 3 тезах наукових доповідей. Публікації чітко та повно відображають результати та висновки дослідження, які є достатньою мірою логічними та обґрунтованими. Кількість, обсяг і зміст друкованих праць відповідають вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 9 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. №341, від 19.05.2023 р. № 502, від 03.05.2024 р. № 507).

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження, представлене Н. О. Мартюхіною, є самостійною науковою працею. Усі результати, положення та висновки, викладені в роботі, базуються на власних дослідженнях авторки й підтверджуються її одноосібними публікаціями, зазначеними в анотації та списку використаних джерел. Усі наукові статті здобувачки тематично

відповідають дисертації та розкривають її зміст. Аналіз тексту не виявив ознак академічного плагіату чи інших недоліків, які могли б викликати сумніви щодо самостійності виконаної роботи.

Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації.

Узагальнений виклад у анотації дисертації Н. О. Мартюхіної відповідає структурі та змісту основної частини дослідження. Жодних нових чи непідтверджених ідей у ній не подано. Анотація складена українською та англійською мовами й відображає сутність дослідження, його результати та елементи наукової новизни.

Загальний висновок.

Дисертація Н.О. Мартюхіної «Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм протидії» відзначається належним обсягом дослідження, використанням значної кількості літературних джерел (315 позицій), достатнім рівнем апробації, глибинним аналізом і науковою новизною здобутих результатів. Усе це дає підстави віднести її до спеціальності 293 «Міжнародне право» та розглядати як кваліфікаційну працю, що відповідає вимогам для присудження наукового ступеня доктора філософії.

Враховуючи викладене, дисертаційне дослідження Н.О. Мартюхіної «Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм протидії» свідчить про те, що робота виконана на відповідному теоретичному і методологічному рівні та відповідає вимогам відповідно Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 19 травня 2023 року № 502), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (зі змінами, внесеними, згідно Постановою Кабінету Міністрів України № 431 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024

р.), а її авторка – **Мартюхіна Наталя Олександрівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 Міжнародне право галузі знань 29 – Міжнародні відносини.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор

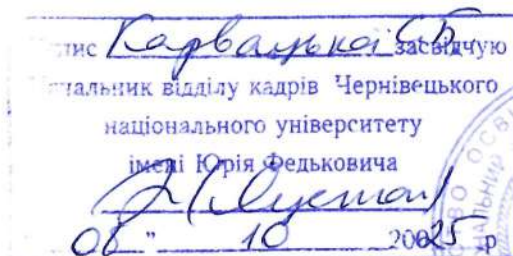
в.о. завідувача кафедри міжнародного права

та порівняльного правознавства

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

Світлана КАРВАЦЬКА

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 12:03:53 08.10.2025

Назва файлу з підписом: Відгук Карвацька опонент.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 9.5 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Відгук Карвацька опонент.pdf
Розмір файлу без підпису: 10.5 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: КАРВАЦЬКА СВІТЛАНА БОГДАНІВНА
П.І.Б.: КАРВАЦЬКА СВІТЛАНА БОГДАНІВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 2373909883
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 13:03:46 08.10.2025
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F0400000023A0330171CDAB06
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.08.25 13:00

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
професору Шамраєвій Валентині Михайлівні,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента,
доцента кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету**

Невари Лілії Михайлівни

**на дисертацію Мартюхіної Наталі Олександрівни
«Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм
протидії», подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 29 – Міжнародні відносини
за спеціальністю – 293 Міжнародне право**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження Мартюхіної Наталі Олександрівни на тему «Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм протидії», присвячене комплексному дослідженню міжнародно-правового механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті на міжнародному, регіональних та національних рівнях. Тема є надзвичайно актуальною в умовах зміни глобального політичного ландшафту, зміни клімату, збройної агресії РФ проти України тощо. Безпрецедентне зростання злочинів, що завдають шкоди не лише окремим індивідам, а й здебільшого інтересам багатьох держав, є характерною рисою сучасності. Особливої актуальності набуває формування цілісного підходу, розробка міжнародно-правової основи та її удосконалення з урахуванням сучасних реалій; створення дієвого інституційного механізму, співпраця держав та відповідних національних структур щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті. Обґрунтування актуальності дослідження демонструє важливість дотримання принципів поваги прав людини і основних свобод.

Варто зазначити, що тема обрана Мартюхіною Н.О. є надзвичайно актуальною, своєчасною і має велике значення як для науки міжнародного права, так і практичного застосування щодо змін національного законодавства.

Ступінь наукової обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, рівня виконання поставленого наукового завдання, опанування методології наукової діяльності.

Наукова обґрунтованість положень, висновків підтверджує глибоке розуміння автором теми дослідження. Метою роботи є аналіз міжнародного організаційно-правового механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті. Дисертація містить ґрунтовний комплексний аналіз положень універсальних міжнародно-правових актів щодо механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті та інституційний механізм захисту прав людини; міжнародних регіональних актів та надано характеристику інституційних механізмів щодо протидії мові ворожнечі і злочинам на ґрунті ненависті; національну законодавчу та судову практику держав щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті. Встановлено, що в межах ООН правовою основою у цій сфері слугують положення багатосторонніх угод у галузі прав людини, що містять норми про заборону будь-яких форм дискримінації, ненависті, які є загрозою існування суспільств, визнаються протиправними та неприйнятними, спеціалізовані акти, резолюції і рекомендації статутних органів ООН. Досліджено роль агентств, органів та інститутів, які протидіють мові ворожнечі та злочинам на ґрунті ненависті. Під час дослідження використано наявну доктрину міжнародного права та аналіз позитивного міжнародного права, практику міжнародного, європейського та національного права. Автор поєднує теоретичний аналіз з емпіричними даними, використовуючи сучасні методи правового дослідження. Ретельно досліджено генезу розвитку міжнародно-правової основи у протидії злочинам на ґрунті ненависті універсального і регіонального характеру. Робота є комплексним дослідженням міжнародних організаційно-правових механізмів протидії злочинам на ґрунті ненависті, що дала підстави зробити низку висновків, які мають елементи наукової новизни і є результатом особистої праці автора.

Структура роботи відповідає поставленому завданню і дозволила повністю розкрити предмет дослідження і виконати поставлені завдання у відповідній логічній послідовності. Змістовно дослідження містить вступ, три розділи, шість підрозділів, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел та додатки, анотацію українською та англійською мовами. Така форма відповідає як вимогам для оформлення такого виду робіт, так і цілям дослідження.

У вступі автор обґрунтовує актуальність теми дослідження, визначає мету і завдання, об'єкт, предмет, його методологічну основу, наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, апробацію результатів дисертації та публікації автора.

У першому розділі «Міжнародний універсальний механізм протидії злочинам на ґрунті» досліджено міжнародно-правова основа протидії злочинам на ґрунті ненависті та діяльність міжнародних універсальних інституцій у сфері протидії злочинам на ґрунті. Зроблено відповідні висновки.

Другий розділ «Міжнародний регіональний механізм протидії злочинам на ґрунті ненависті» містить детальний аналіз регіональних міжнародно-правових актів протидії злочинам на ґрунті ненависті (РЄ, ЄС, ОБСЄ, ОАД, АС) та діяльності міжнародних регіональних інституцій у цій сфері. Зроблено ґрунтовні висновки.

Третій розділ «Імплементация норм щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті на національному рівні» присвячено дослідженню національного досвіду імплементации міжнародних стандартів у сфері протидії злочинам на ґрунті ненависті в державах американського регіону на прикладі Сполучених Штатів Америки, Канади та європейського регіону на прикладі Федеративної Республіки Німеччина і Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Зроблено відповідні висновки.

У процесі дослідження автор використовує сукупність загальнотеоретичних і спеціальних наукових методів, що дозволяє

комплексно дослідити та аналізувати питання, пов'язані з міжнародно-правовим механізмом протидії злочинам на ґрунті ненависті. Ключовою особливістю дослідження є застосування формально-правового та порівняльно-правового методів. Завдяки цим методам автор зумів установити нормативно-правовий зміст та основні характеристики протиправних злочинних дій, окреслити механізми імплементації міжнародних норм у національне законодавство, дослідити та співставити практику зарубіжних держав щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті. Використання діалектичного методу застосовано для аналізу розвитку механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті.

За допомогою доктринального та теоретико-юридичного методу визначено ступінь правової регламентації визначення мови ворожнечі та злочинів на ґрунті ненависті та їх характерних ознак у міжнародних актах і національному законодавстві. Історико-правовий метод був використаний для дослідження еволюції універсального та регіонального правового підґрунтя щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті.

Соціологічний метод було застосовано при обробці моніторингових та статистичних даних, що забезпечило достовірність досліджуваного питання.

Ці методи дозволили автору систематизувати великий обсяг інформації, виділити ключові аспекти дослідження та сформулювати логічні та обґрунтовані висновки.

Наукові методи, використані Мартюхіною Н.О. у дисертаційному дослідженні, дозволили автору комплексно та глибоко дослідити міжнародно-правовий механізм протидії злочинам на ґрунті ненависті. Вибір методів є виправданим та доречним, що підвищує наукову цінність роботи і робить її важливим джерелом для подальших досліджень у цій галузі.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.

Дослідження відзначається своєю науковою новизною у вітчизняній науці міжнародного права, оскільки це перша комплексна наукова праця, в якій здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, що полягало у комплексному дослідженні міжнародно-правового механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті. У ході ретельно проведеного міжнародно-правового аналізу сформульовано низку нових положень, спрямованих на удосконалення і розвиток сучасної доктрини міжнародного публічного права щодо вивчення актуальних проблем протидії злочинності та міжнародного співробітництва з питань правоохоронної діяльності, які мають наукову новизну та є результатом авторської роботи.

У рамках дослідження вперше було здійснено комплексний аналіз міжнародно-правової основи щодо протидії мові ненависті та злочинам на ґрунті ненависті та доведено, що правовий доробок регіональних міжнародних організацій (Рада Європи, Європейський Союз, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Організація Американських Держав, Африканський Союз) у сфері протидії злочинам на ґрунті ненависті базується на загальноновизнаних міжнародних стандартах прав людини. Констатовано, що на міжнародному універсальному рівні відсутній юридично обов'язковий уніфікований договір, який би містив визначення злочинів на ґрунті ненависті.

Вперше розкрито вагомий внесок Ради Європи у розробку спеціалізованих норм з протидії злочинам на ґрунті ненависті та мови ворожнечі, зокрема зосереджено увагу на положеннях Рекомендації СМ/Рес (2024)4 щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті, актах ОБСЄ, судовій практиці ЄСПЛ щодо врахування елементу ненависті при кваліфікації злочину.

Також у роботі вперше охарактеризовано діяльність установчих органів міжнародних організацій, комітетів, комісій, спеціалізованих

структур і практику міжнародних контрольних та судових органів щодо захисту прав осіб, постраждалих від злочинів на ґрунті ненависті (на прикладі Комітету ООН з прав людини, Комітету з ліквідації расової дискримінації, Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, Європейського суду з прав людини, Міжамериканського суду з прав людини, Африканського суду з прав людини і народів тощо). Досліджено, що означені інституції захищають права постраждалих осіб, через призму фундаментальних прав: право на життя, здоров'я, особисту недоторканність, розвиток, освіту, недискримінацію тощо.

У дисертаційному дослідженні вперше розкрито форми і напрямки функціонування інституційної складової регіональних міжнародних організацій у сфері попередження та протидії мові ворожнечі і злочинам на ґрунті ненависті. Зокрема, розкрито операції Європолу, що мають за мету запобігання поширенню злочинів на ґрунті ненависті, расизму та ксенофобії в Інтернеті; підвищити обізнаність окремих осіб та груп щодо правових меж ненависницьких висловлювань у мережі тощо.

У роботі вперше висвітлено законодавчий досвід держав (США, Канади, Німеччини, Великобританії) щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті і мові ворожнечі, а також національну судову практику в цій сфері. Встановлено, що законодавство зазначених держав містить відмінні положення щодо протидії мові ненависті та передбачає відповідальність за скоєння злочинів, зумовлених ненавистю і закріплює можливість посилення покарання.

Визначено, що в межах США свобода слова та преси перебуває під захистом Першої поправки до Конституції, відповідно, мова ненависті може бути криміналізована лише у виключних випадках, зокрема коли вона безпосередньо підбурює до злочинної діяльності, містить конкретні погрози насильством тощо, що підтверджується судовою практикою. Натомість законодавство Німеччини є одним із найсуворіших у світі

систем протидії мові ненависті, встановлюючи високий поріг матеріальної відповідальності соціальних мереж.

Удосконалено і більш детально вивчено концепцію боротьби з дискримінацією та ненавистю, нагальну необхідність щодо підвищення обізнаності населення про небезпеку мови ненависті та способи боротьби з нею, а також доктринальні підходи щодо розвитку правової основи протидії злочинам на ґрунті ненависті та факторам, що сприяють її поширенню та мотивації упередженості злочинів на ґрунті ненависті в тому числі через стать або гендер.

Досліджено необхідність захисту прав національних меншин, мігрантів, біженців та шукачів притулку, вимушених переселенців та таких вразливих категорій осіб, як жінки і дівчата, які непропорційно страждають від злочинів на ґрунті ненависті та потребують захисту держави.

Практичне та теоретичне значення отриманих результатів.

Теоретичне значення дослідження Мартюхіної Н.О. полягає у дослідженні генези розвитку міжнародно-правової основи у протидії злочинам на ґрунті ненависті на універсальному і регіональному рівнях, ролі міжнародних організацій та їх органів у протидії таким злочинам. Сукупність міжнародних правовідносин у галузі міжнародного кримінального права і права прав людини щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті забезпечує захист постраждалих осіб, створює гарантії належного відправлення правосуддя та підтримання правопорядку і безпеки. Дослідження спрямоване на розкриття і аналіз правових аспектів протидії злочинам на ґрунті ненависті на міжнародному, регіональному, національному рівні та їх інституційних механізмах. Дослідження також враховує прецедентну практику регіональних правозахисних органів (ЄСПЛ, Міжамериканська комісія з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини і народів) щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті, що сприяє імплементації

міжнародних стандартів у сфері протидії злочинам на ґрунті ненависті у національне законодавство.

Практичне значення дослідження проявляється у можливості використання матеріалів та висновків дисертації у науково-дослідній, навчальній, законотворчій та правозастосовній діяльності. У науково-дослідній роботі можуть використовуватись як основа для проведення подальших наукових пошуків у галузі вивчення актуальних проблем протидії злочинності та міжнародного співробітництва з питань правоохоронної діяльності.

Також можуть вплинути на правотворчий та правозастосовний процеси, зокрема для імплементації положень міжнародних договорів у національне законодавство держави, удосконалення міжнародної співпраці у протидії злочинам на ґрунті ненависті. Результати роботи можуть бути використані для розробки навчально-методичних комплексів, навчальних посібників, підручників та викладанні дисциплін «Міжнародне публічне право», «Міжнародне кримінальне право», «Права людини в міжнародному праві». Вони також можуть використовуватись для розширення знань про небезпеку мови ненависті та способи боротьби з нею.

Оцінювання наукових публікацій здобувача. В рамках дисертаційного дослідження Мартюхіної Н.О. було опубліковано 6 праць, з них 3 – у наукових фахових виданнях, 3 – тези наукових доповідей. Мартюхіна Н.О. під час виконання наукових завдань апробувала результати наукових досліджень на Всеукраїнських науково-практичних конференціях. Активно брала участь у заходах, які обговорюють питання захисту прав людини на універсальному та регіональному рівнях. Особливістю наукового почерку автора є дослідження організаційно-правових механізмів щодо протидії мові ворожнечі на міжнародному універсальному та регіональному рівнях.

Дискусійні положення та зауваження змісту дисертації.

Відзначаючи високий теоретичний рівень дисертаційного дослідження, його практичні значимість та наукову новизну, слід зазначити, що у роботі містяться деякі дискусійні положення, а також при аналізі роботи виникли питання, які потребують додаткового роз'яснення під час захисту, зокрема:

1. На стор. 42, досліджуючи захист всіх прав жертв насильства зокрема щодо жінок і дівчаток з інвалідністю, потребує уточнення назва «Конвенція про права осіб з інвалідністю».

2. Досліджуючи національну законодавчу та судову практику різних держав щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті, доцільно було б розглянути можливість створення в Україні спеціалізованих структур, діяльність яких спрямована на запобігання та боротьбу зі злочинам на ґрунті ненависті, враховуючи практику, зокрема, США, Канади.

3. Зважаючи на актуальність для України в умовах збройної агресії РФ проти України, реінтеграційні, євроінтеграційні процеси питання протидії мові ненависті і злочинам на ґрунті ненависті та недостатнє забезпечення на законодавчому рівні механізмів запобігання мові ненависті та боротьби з нею, було б доцільним запропонувати в межах дисертації окремого підпункту щодо висвітлення діяльності України у цій сфері, імплементації міжнародних стандартів у сфері протидії злочинам на ґрунті ненависті. Зокрема, ратифікація Стамбульської конвенції, прийняття Закону про статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та невідкладні проміжні репарації тощо.

Такі пропозиції значно підвищили б практичну значимість для України і окреслили перспективи розвитку національного законодавства у цій сфері.

В той же час, зазначені зауваження носять рекомендаційний характер і не применшують високого наукового та практичного значення

дисертаційного дослідження, а покликані до подальшого розвитку наукової дискусії. Робота виконана на високому якісному рівні, здобувачем висвітлено значний комплекс важливих питань в межах предмету дослідження, здійснюється звернення до практичних аспектів відповідної проблематики, сформульовано науково-обґрунтовані висновки, пропозиції та рекомендації щодо наукового та практичного вирішення конкретної проблеми.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

У дисертації викладено зміст власних досліджень автора, зроблено посилання на власні наукові праці, використані праці інших науковців, на які зроблені посилання. Публікації автора є взаємопов'язаними за змістом та темою дисертації.

У роботі не виявлено будь-яких порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дослідження; усі сформульовані положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. Усі публікації автора здійснені без співавторства.

Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації.

Аналіз анотації дозволяє стверджувати, що її зміст відповідає основним положенням дисертації. Анотація не містить положень чи ідей, що не зазначені в основному тексті дисертації.

Анотація подана українською і англійською мовами та є узагальненим викладом основного змісту дисертаційного дослідження та основних результатів дослідження, що містять відповідні елементи наукової новизни.

Загальний висновок та оцінка дисертації.

Дисертаційне дослідження Мартюхіної Наталі Олександрівни на тему «Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм протидії» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованості, наукової та практичної

цінності здобутих результатів, відповідає галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 293 Міжнародне право, відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами) та вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а її авторка **Мартюхіна Наталя Олександрівна** за результатами публічного захисту, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право» у галузі знань 29 Міжнародні відносини.

Офіційний опонент

**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного, цивільного та
комерційного права
Державного торговельно-економічного
університету**

Лілія НЕВАРА

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 21:45:29 14.10.2025

Назва файлу з підписом: Відгук_Мартюхіна Н_Невара Л.pdf
Розмір файлу з підписом: 140.0 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Відгук_Мартюхіна Н_Невара Л.pdf
Розмір файлу без підпису: 106.2 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: НЕВАРА ЛІЛІЯ МИХАЙЛІВНА

П.І.Б.: НЕВАРА ЛІЛІЯ МИХАЙЛІВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 2516501249

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 21:45:25 14.10.2025

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000C4EA000133304706

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підписаний PDF-файл (PAdES)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (PAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.08.25 13:00

Голові разової спеціалізованої вченої
ради Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
професору Шамраєвій Валентині Михайлівні,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022

РЕЦЕНЗІЯ

**офіційного рецензента, кандидата юридичних наук, доцента кафедри
міжнародного і європейського права юридичного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Реньова Євгена Владиславовича
на дисертацію Мартюхіної Наталі Олександрівни
«Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм протидії»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 29 – Міжнародні відносини за спеціальністю 293 – Міжнародне право**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертація Мартюхіної Наталі Олександрівни вирізняється актуальністю та практичною спрямованістю, оскільки для сучасного світу, що переживає чисельні війни, політичну поляризацію, соціальну напругу, а також безпрецедентний вплив ЗМІ та соціальних мереж, зростання проявів ксенофобії, расизму, антисемітизму та дискримінації є справжнім глобальним викликом.

Очевидно, що злочини на ґрунті ненависті становлять небезпеку не лише для окремих осіб або груп, але й для всього демократичного суспільства, оскільки вони націлені на руйнацію принципів рівності й толерантності. І якщо питанню дослідження правової природи злочинів на ґрунті ненависті приділялась суттєва увага, то комплексний аналіз міжнародно-правових механізмів протидії таким злочинам, представлений здобувачкою, є доволі актуальним та своєчасним. Означене свідчить, що обрана тема має не лише теоретичне, але й суттєве практичне значення – як задля забезпечення прав людини, так і для дотримання міжнародних зобов'язань держав у сфері прав людини.

Вдалими є визначення дисертанткою мети, об'єкта та предмета дослідження. Задекларована мета – розкриття міжнародного організаційно-правового механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті – реалізується через послідовну систему завдань. На сторінці 17 дисертаційного дослідження здобувачка, зокрема, підкреслює важливість розкриття ролі міжнародних організацій та їхніх органів у протидії злочинам на ґрунті ненависті, дослідження діяльності спеціалізованих інституційних структур універсального і регіонального характеру щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті, розкриття форм і напрямків регіональної міжнародної співпраці у протидії відповідним злочинам, аналізу стану імплементації міжнародно-правових норм в національне законодавство держав тощо. Тобто Мартюхіна Н.О. демонструє ретельний підхід до проведення дослідження та чітке розуміння важливості комплексного аналізу визначеної проблематики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, мають достатню аргументацію. Цьому сприяло використання широкої джерельної бази роботи (315 найменувань).

Авторка володіє матеріалом, вдало використовує сучасні методи наукового дослідження. У ході дослідження використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження. В основу методології роботи покладено такі методи: діалектичний, доктринальний, теоретико-юридичний, історико-правовий, формально-правовий, порівняльно-правовий та соціологічний.

Архітектоніка роботи є логічною. Дисертаційне дослідження відзначається послідовністю та взаємозумовленістю результатів. Відповідно до завдань, об'єкта та предмета дослідження робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку.

Так, у вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається мета і предмет дослідження, методи, наукова новизна, теоретичне і практичне значення одержаних результатів. У вступі авторка демонструє глибоку обізнаність із науковими

позиціями провідних українських дослідників, згадуючи науковий доробок С. Карвацької, Л. Невари, Т. Сироїд та ін., а також зарубіжних науковців Ігніо Гальярдоне, Кеті Бюргер, Хембі Шеррі та ін.

У першому розділі здобувачка зосереджує увагу на міжнародному універсальному механізмі протидії злочинам на ґрунті ненависті, досліджуючи міжнародну універсально-правову основу протидії таким злочинам, а також відповідну діяльність міжнародних універсальних інституцій. Авторка компетентно оперує широким колом міжнародних універсальних актів, приділяючи увагу Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., Міжнародному пакту про громадянські і політичні права 1966 р., Рабатському плану дій щодо заборони пропаганди національної, расової чи релігійної ненависті 2012 р., Стратегії та Плану дій Організації Об'єднаних Націй щодо боротьби з мовою ненависті 2019 р. тощо, демонструючи повноту джерельної бази та системність авторського дослідження. Дисертантка справедливо зазначає, що правовою основою ООН у цій сфері слугують положення багатосторонніх угод у галузі прав людини, що містять норми про заборону будь-яких форм дискримінації, ненависті, а також спеціалізовані акти, резолюції і рекомендації статутних органів Організації.

Другий розділ присвячено міжнародному регіональному механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті, використовуючи аналогічний підхід – дослідження відповідної регіональної міжнародної правової основи та аналіз діяльності міжнародних регіональних інституцій, зокрема, Ради Європи, Європейського Союзу, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Організації Американських держав, Африканського Союзу. Наприклад, в аспекті Ради Європи розкрито діяльність органів та інституцій РЄ щодо забезпечення прав і свобод людини загалом та в протидії дискримінації і ненависті зокрема. Підкреслено внесок Європейського суду з прав людини у протидії мові ворожнечі та злочинам на ґрунті ненависті. В цьому аспекті позиція авторки потребує абсолютної підтримки, оскільки із кожним новим рішенням, що стосується пошуку балансу між статтями 10 і 17 Європейської конвенції з прав

людини, Судом дійсно формуються нові підходи, які уточнюють та актуалізують існуючі критерії.

У третьому, заключному розділі, дисертантка приділяє увагу питанню імплементації норм щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті на національному рівні – на прикладі держав американського регіону (Сполучені Штати Америки, Канада), а також європейського регіону (Федеративна Республіка Німеччина, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії). До прикладу, в контексті США аналізується діяльність Міністерства юстиції США, Федерального бюро розслідувань. У зазначеному розділі відчувається системність підходу, оскільки Мартюхіна Н.О. логічно структурує виклад матеріалу, переходячи від теоретичних і концептуальних засад до конкретних проблем правозастосування, що притаманно зрілій науковій роботі.

В цілому представлений дисертаційний матеріал написаний на належному науковому рівні і має адекватне розв'язання визначеної проблематики. Також необхідно зазначити щодо належного, науково виваженого мовно-стилістичного оформлення роботи.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна полягає у тому, що дисертаційне дослідження є першою у вітчизняній науці міжнародного права спробою комплексного дослідження міжнародно-правового механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті. Наукова новизна без сумніву є актуальною, своєчасною для сучасної юридичної науки, а надані висновки, пропозиції і рекомендації, що містяться у роботі, можуть бути використані у теоретичних та практичних сферах.

Заслужують на особливу увагу такі положення дисертаційного дослідження:

1. Детальний аналіз у підрозділі 1.2. інституційного механізму захисту прав людини, створеного на міжнародному універсальному рівні, складовою якого є статутні органи ООН, посадові особи та підпорядковані їм структури, «спеціальні процедури», спеціалізовані установи ООН, фонди, договірні органи, дослідницькі

заклади, які сприяють реалізації Стратегії та Плану дій ООН щодо боротьби з мовою ненависті. Авторка надає справедливий висновок щодо їх взаємодоповнюючого характеру – кожна з означених структур робить суттєвий внесок в укріплення віри в права людини і протидію мові ненависті в усіх сферах і стосовно усіх категорій осіб.

Аналізуючи діяльність ЮНЕСКО у підрозділі 1.2., авторка влучно відзначає пріоритетну роль освіти у протидії мові ворожнечі і злочинам на ґрунті ненависті – саме з її допомогою можливо донести до представників політичних еліт, органів влади усіх рівнів, правоохоронних органів, громад, населення, різних соціальних груп тощо про існуючі правові стандарти в галузі прав людини, необхідність дотримання елементарних прав, і про катастрофічні наслідки розпалювання ненависті на усіх рівнях, серед різних категорій осіб. Також в аспекті ЮНЕСКО та цифрової освіти згадується важливість підтримки розвитку медійно-інформаційної грамотності та цифрових компетенцій.

2. В рамках підрозділу 2.2, зокрема дослідження інституційного механізму захисту прав людини Ради Європи, дисертантка справедливо пояснює унікальність Європейської комісії проти расизму та нетерпимості як органу моніторингу дотримання прав людини, що спеціалізується на питаннях, пов'язаних із боротьбою з расизмом, дискримінацією, ксенофобією, антисемітизмом та нетерпимістю в Європі. Підкреслюючи важливість діяльності зазначеної Комісії, що готує звіти та видає рекомендації державам-членам РЄ, дисертантка також підкреслює важливість (комплементарність) Європейського суду з прав людини з точки зору можливості приймати індивідуальні скарги.

Комплексністю відзначається і аналіз діяльності Організації американських держав, в межах якої прийнято низку проаналізованих дисертанткою міжнародних документів, які стали основою Міжамериканської системи захисту прав людини та сприяли створенню профільних органів – Міжамериканської комісії з прав людини та Міжамериканського суду з прав людини.

3. У підрозділі 3.1. здобувачка ґрунтовно досліджує законодавство США та судову практику, в результаті чого робить висновок, що законодавство не містить юридичного визначення «мови ненависті», а свобода слова та преси у США перебуває під захистом Першої поправки до Конституції, відповідно, мова ненависті може бути криміналізована лише у виключних випадках, зокрема коли вона безпосередньо підбурює до злочинної діяльності, містить конкретні погрози насильством тощо. Відповідно до наданої у дослідженні судової практики (*Chaplinsky v. New Hampshire*, *Snyder v. Phelps*, *Virginia v. Black* тощо), мова ненависті може бути криміналізована лише тоді, коли вона безпосередньо підбурює до неминучої злочинної діяльності, містить конкретні погрози насильства, спрямовані проти особи чи групи осіб.

Повнота викладу одержаних результатів. Текст дисертації Мартюхіної Н.О. повністю відповідає визначеній меті, об'єкту і предмету дослідження, а її рекомендації, висновки можна вважати науково обґрунтованими, логічними, актуальними у наш час, які розкривають сутність проблематики та шляхи їх вирішення. У дисертації чітко визначено мету, об'єкт і предмет дослідження, що обумовило змістовну повноту рецензованої роботи.

Зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Відзначаючи високий теоретичний рівень представленого на рецензування дисертаційного дослідження Мартюхіної Наталі Олександрівни, слід констатувати, що у роботі містяться окремі положення, які потребують певного уточнення та додаткового обґрунтування, зокрема:

1. У першому розділі дисертаційного дослідження авторка слушно констатує відсутність на міжнародному універсальному рівні юридично обов'язкового уніфікованого договору, який би містив визначення злочинів на ґрунті ненависті. У цьому контексті вбачається доречним, окрім представленого дисертанткою власного пояснення поняття мови ненависті, надання у роботі авторської дефініції терміну «злочини на ґрунті ненависті» задля окреслення більш чітких рамок використаної у дослідженні термінології та посилення концептуальної завершеності дослідження.

2. Незважаючи на те, що у третьому розділі дисертаційної роботи проведено змістовний аналіз національних практик в окремих державах, доцільним було б розширити корпус прикладів за рахунок досвіду більшої кількості держав романо-германської правової сім'ї, які мають спільні з Україною правові традиції. Це дозволило б зробити висновки дослідження ще більш репрезентативними й прикладними.

Разом з цим, наведені зауваження жодним чином не ставлять під сумнів теоретичне і практичне значення дослідження, не зменшують загальної наукової цінності роботи, а мають характер наукової дискусії та відкривають перспективи для подальших наукових досліджень.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні положення та висновки дисертації висвітлені у 6 наукових працях, зокрема у 3 статтях у наукових фахових виданнях України, а також у 3-х тезах наукових доповідей. Вищезазначені публікації чітко відображають основні положення дисертаційного дослідження, є достатньою мірою логічними та обґрунтованими, розкривають сутність обраної тематики.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У представлений на захист дисертації досить повно, точно і вичерпно відображено зміст власних досліджень Мартюхіної Н.О., зроблено посилання на наукові праці здобувачки, наведені в анотації. Аналіз змісту анотації, наданої українською та англійською мовами, засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації.

У рецензованій роботі не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, які здатні були б поставити під сумнів самотійний характер виконаного дисертанткою дослідження. Таким чином, можемо стверджувати, що дисертація виконана здобувачкою самотійно, а сформульовані в ній наукові положення, позиції та висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень авторки. Усі публікації здійснені без співавторств.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Мартюхіної Наталі Олександрівни «Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм протидії» виконана на високому науково-теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, у якому опрацьовані як вітчизняні, так і зарубіжні літературні джерела, що забезпечило цілісність та самостійність наукового дослідження. Зміст роботи повністю відповідає поставленій меті та завданням, висновки є аргументованими та методологічно обґрунтованими. Текст і оформлення дисертації відповідають усім встановленим формальним вимогам до написання дисертаційних робіт.

Таким чином, можемо констатувати, що робота відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її автор – Мартюхіна Наталя Олександрівна – за результатами прилюдного захисту дисертації заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 Міжнародне право.

Офіційний рецензент:

Доцент кафедри міжнародного і
європейського права
юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
кандидат юридичних наук

Євген РЕНЬОВ

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 08:35:11 15.10.2025

Назва файлу з підписом: Дисертація Мартюхіної_Рецензія Реньова Є.В..docx.asice
Розмір файлу з підписом: 40.7 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Дисертація Мартюхіної_Рецензія Реньова Є.В..docx
Розмір файлу без підпису: 37.3 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: РЕНЬОВ ЄВГЕН ВЛАДИСЛАВОВИЧ

П.І.Б.: РЕНЬОВ ЄВГЕН ВЛАДИСЛАВОВИЧ

Країна: Україна

РНОКПП: 3352002530

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 08:35:12 15.10.2025

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000003FA4170141355106

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.08.25 13:00

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
професору Валентині ШАМРАЄВІЙ
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022

РЕЦЕНЗІЯ

**офіційного рецензента, доктора філософії, доцента кафедри
міжнародного і європейського права юридичного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Фоміна Павла Вікторовича**

**на дисертацію Мартюхіної Наталі Олександрівни «Злочини на
грунті ненависті: міжнародно-правовий механізм протидії», подану на
здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 29 –
Міжнародні відносини за спеціальністю 293 – Міжнародне право**

Актуальність і значущість теми дисертаційного дослідження.
Питання щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті набуває неабиякого
значення за останні десятиліття. За даними Бюро ОБСЄ з демократичних
інститутів і прав людини, сформованих на підставі інформації отриманої від
держав-учасниць Організації та груп громадянського суспільства, у 2023
році було зафіксовано 9 891 інцидентів на ґрунті ненависті, у 2022 році – 8
106 інцидентів, у 2021 році – 6 391 інцидентів. Означене може вказувати як
на зростання випадків даного виду злочинності так і на покращення фіксації
і збору статистичних даних в державах.

Злочини, мотивовані ненавистю несуть загрозу не лише для окремих
осіб, але й підривають основи суспільної безпеки, фундаментальні
принципи рівності, толерантності та прав людини. Злочини на ґрунті
ненависті є «злочинами-повідомленнями» («message crimes»), оскільки на
відміну від жертв інших кримінальних діянь, жертви таких злочинів
обираються через їх приналежність до певних груп. Таким чином, злочини
на ґрунті ненависті передають як жертві, так і її групі повідомлення про те, що

вони не є «бажаними» і не в безпеці. Цей ширший вплив робить злочини на ґрунті ненависті більш серйозними, ніж такі самі злочини без упередженого мотиву.

З огляду на це, ефективна протидія злочинам на ґрунті ненависті є комплексним завданням, що вимагає скоординованих зусиль на всіх рівнях суспільства – від міждержавної співпраці до окремого громадянина.

Означене дозволяє зробити висновок про те, що обрана Мартюхіною Н. О. тема дисертаційного дослідження є вчасною та актуальною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження Мартюхіної Н.О. відповідають критеріям новизни, обґрунтованості та достовірності. Здобувачка володіє матеріалом, відчувається ґрунтовне опрацювання джерел. Дослідження проведено з використанням загальних і спеціальних методів наукового пізнання, зокрема діалектичного, доктринального, теоретико-юридичного, історико-правового, формально-правового та порівняльно-правового, соціологічного тощо.

Структура дисертації є логічною, відповідає обраній темі дослідження. Робота відзначається послідовністю, взаємозумовленістю концепції і результатів, змістовним матеріалом та аргументованістю. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

У Вступі обґрунтовано вибір і актуальність теми дослідження, поставлено мету і завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, його методологічну основу, сформульовано наукову новизну, практичне значення отриманих результатів та висвітлено апробацію результатів дисертації.

У Розділі 1 охарактеризовано міжнародний універсальний механізм протидії злочинам на ґрунті ненависті, зокрема розкрито положення міжнародних актів універсального характеру щодо протидії злочинам на

грунті ненависті та діяльність міжнародних універсальних інституцій у цій сфері, як-от: Організація Об'єднаних Націй, її спеціалізовані установи (ЮНЕСКО, ВООЗ) тощо.

Розділ 2 присвячений дослідженню міжнародного регіонального механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті. У даному розділі здобувачкою розкрито положення міжнародно-правових актів регіонального характеру щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті та висвітлено діяльність органів та інституцій таких організацій як: Рада Європи, Європейський Союз, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Африканський Союз, Організація американських держав тощо.

У Розділі 3 розкрито питання щодо імплементації норм щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті на національному рівні. Зокрема охарактеризовано зарубіжний досвід у державах американського (на прикладі Сполучених Штатів Америки, Канади) та європейського регіонів (на прикладі Федеративної Республіки Німеччина, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії); проаналізовано положення законодавчих, стратегічних актів, судову практику в досліджуваній сфері; висвітлено діяльність національних правоохоронних органів, посадових осіб тощо у протидії злочинам мотивованих ненавистю.

Результати дисертаційного дослідження у вигляді авторських наукових положень та висновків мають належний ступінь обґрунтованості, що підтверджується аналізом й узагальненням наукових концепцій, підходів, доктринальних поглядів, положень міжнародних актів та прецедентної практики.

На особливу увагу заслуговує джерельна база дослідження, яка налічує 315 найменувань. Її наукову цінність визначає й те, що переважну більшість становлять іншомовні джерела.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна полягає в тому, що дисертація є першою у вітчизняній доктрині міжнародного права науковою працею, в якій здійснено теоретичне

узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, що полягало у комплексному дослідженні міжнародно-правового механізму протидії злочинам на ґрунті ненависті. За підсумками проведеного наукового дослідження отримано нові положення, спрямовані на удосконалення та розвиток сучасної доктрини міжнародного публічного права щодо міжнародної співпраці у протидії злочинам на ґрунті ненависті, а також зарубіжного національного досвіду в цій сфері.

Заслуговує на увагу низка положень дисертаційного дослідження:

- ґрунтовно охарактеризовано положення міжнародно-правових актів універсального характеру у сфері протидії злочинам на ґрунті ненависті. Зокрема вказано, що правовою основою ООН у цій сфері слугують положення багатосторонніх угод у галузі прав людини, що містять норми про заборону будь-яких форм дискримінації, ненависті, які є загрозою існування суспільств, спеціалізовані акти, резолюції і рекомендації статутних органів Організації. Разом з тим, акцентовано щодо відсутності на міжнародному універсальному рівні юридично обов'язкового уніфікованого договору, який би містив визначення злочинів на ґрунті ненависті;

- досліджуючи питання щодо міжнародно-правової основи протидії злочинам на ґрунті на регіональному рівні, здобувачкою глибоко проаналізовано положення міжнародних договорів, рекомендаційних, стратегічних актів, законодавчих спеціалізованих актів ЄС тощо;

- розкрито діяльність міжнародних універсальних інституцій у сфері протидії злочинам на ґрунті ненависті. Зокрема, висвітлено діяльність статутних органів, посадових осіб ООН та підпорядкованих їм структур, спеціальних процедур Ради з прав людини, спеціалізованих установ ООН, фондів, договірних органів (Комітетів), дослідницьких закладів тощо. Цілком слушно вказано на те, що означені структури є взаємодоповнюючими, та здійснюють суттєвий внесок в укріплення віри в права людини і протидію мові ненависті в усіх сферах і стосовно всіх категорій осіб;

- надано характеристику діяльності органів та інституцій Ради Європи, Європейського Союзу, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Африканського Союзу, Організації американських держав тощо. Акцентовано увагу на внеску Європейського суду з прав людини у протидію мові ворожнечі та злочинам на ґрунті ненависті;

- заслуговує на увагу висновок автора про те, що протидія мові ненависті та злочинам на ґрунті ненависті вимагає насамперед моніторингу й аналізу для повного розуміння її динаміки. Моніторингові заходи повинні стати невід'ємною складовою функціонування національних правоохоронних структур;

- цілком слушною є висловлена здобувачкою теза про те, що серед спеціалізованих установ ООН особливим мандатом на сприяння «вільному обміну ідеями за допомогою слова та зображення» наділена ЮНЕСКО, яка бореться з мовою ненависті за допомогою освіти, медійної та інформаційної грамотності, просуває міжнародні стандарти свободи вираження думок для усунення корінних причин мови ненависті та підтримує країни в розробці ефективних заходів (с. 63). Означене свідчить про те, що ефективним інструментом у попередженні та викоріненні злочинів мотивованих ненавистю та мови ворожнечі є не лише кримінальне переслідування, застосування покарань, введення обмежень тощо, а й освіта та просвітницька діяльність, що формують світогляд, заснований на рівності, взаємоповазі та інклюзивності;

- дисертанткою цілком обґрунтовано зроблено висновок про те, що задля запобігання та протидії мові ворожнечі і злочинам на ґрунті ненависті в автономному й онлайн-середовищі держави-члени повинні забезпечити створення всеосяжної та ефективної національної правової бази; докладати зусиль щодо імплементації актів, прийнятих під егідою ООН щодо протидії означеним правопорушенням; підвищувати рівень підготовки фахівців у галузі прав людини у вищих навчальних закладах, обізнаність учнів у шкільних закладах; здійснювати підготовку і перепідготовку працівників

правоохоронної і судової систем, прокурорів, представників органів державної влади і місцевого самоврядування; пропагувати дотримання принципів толерантності через засоби масової інформації з метою підвищення рівня громадської самосвідомості, дотримання прав і свобод людини;

- окрему увагу в роботі приділено діяльності Агентства Європейського Союзу з питань співробітництва у правоохоронній сфері (Європол) у протидії злочинам мотивованих ненависті та мові ворожнечі; висвітлено операції Європолу, що мають за мету запобігання поширенню злочинів на ґрунті ненависті, расизму та ксенофобії в Інтернеті (с. 114-115);

- в роботі приділено увагу зарубіжному досвіду держав американського (на прикладі Сполучених Штатів Америки, Канади) та європейського регіонів (на прикладі Федеративної Республіки Німеччина, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії) в протидії злочинам на ґрунті ненависті. Зроблено висновок, що законодавством означених держав передбачено відповідальність за скоєння злочинів, зумовлених ненавистю, а також закріплено можливість посилення покарання в тих випадках, коли злочин був мотивований упередженням, забобою або ненавистю за захищеними ознаками;

- цілком слушним є висновок дисертантки про те, що законодавство США не містить юридичного визначення «мови ненависті». Свобода слова та преси у США перебуває під захистом Першої поправки до Конституції, відповідно, мова ненависті може бути криміналізована лише у виключних випадках, зокрема коли вона безпосередньо підбурює до злочинної діяльності, містить конкретні погрози насильством тощо. Означена теза підкріплена проведенням у роботі аналізом судової практики (*Chaplinsky v. New Hampshire*, *Snyder v. Phelps*, *Virginia v. Black* тощо);

- дисертанткою опрацьовано та висвітлено досить значний обсяг прецедентної практики міжнародних правозахисних органів, національних

судових органів, що свідчить про ґрунтовне та глибоке дослідження досліджуваного питання.

Дискусійні положення дисертації. Разом з тим, відзначаючи високий теоретичний рівень наданої на рецензування дисертаційної роботи, її практичну значимість та наукову новизну, слід звернути увагу на наявні в ній дискусійні моменти. Окремі питання залишилися поза увагою автора.

Досліджуючи питання імплементації норм щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті на національному рівні, автор приділяє увагу питанню про статистику злочинів на ґрунті ненависті (с. 141, с. 153-155, с. 185-186) та доходить висновку про те, що збір статистичних даних про злочини на ґрунті ненависті та мови ворожнечі дозволяє правоохоронним органам зрозуміти масштаб проблеми в громаді та спрямувати ресурси на запобігання і реагування на напади, засновані на упередженості та ненависті. Разом з тим, на нашу думку, наведення дисертантом статистичних даних щодо злочинів на ґрунті ненависті по кожній із досліджуваних держав дозволило б проаналізувати ефективність впроваджених заходів по боротьбі з означеною категорією злочинів та значно збагатило б практичну цінність роботи.

У роботі приділено увагу питанню щодо протидії мові ворожнечі та забезпеченню свободи вираження поглядів, у зв'язку з цим хотілося б почути думку дисертантки про те, наскільки ефективно та збалансовано чинне законодавство України вирішує правову дилему між гарантуванням свободи вираження поглядів та необхідністю протидіяти мові ворожнечі.

Висловлені зауваження жодним чином не ставлять під сумнів теоретичне і практичне значення дослідження, а мають характер наукової дискусії та окреслюють авторові перспективи подальших наукових досліджень.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях.

Результати дисертаційної роботи повністю відображено в публікаціях дисертантки. Основні теоретичні положення і висновки дисертації

Мартюхіної Н.О. викладені в 6 наукових працях, з яких 3 статті – в наукових фахових виданнях України, а також 3 тез наукових доповідей, які відображають найважливіші висновки даного дослідження, що є достатньою мірою логічними та обґрунтованими. Кількість наукових публікацій здобувачки є достатньою, їхній зміст не є тотожним.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У наданій на рецензування дисертаційній роботі не виявлено ознак академічного плагіату або інших порушень, які могли б поставити під сумнів самостійність виконаного дослідження. Дисертанткою зроблено посилання на використані джерела інформації. Текст дисертації є оригінальним і таким, що виконаний здобувачкою самостійно, всі сформульовані в роботі положення і висновки обґрунтовані на основі особистих досліджень автора.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Мартюхіної Н. О. «Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм протидії» виконане на високому теоретичному та належному науково-методологічному рівні, структура роботи є логічною. Зміст дисертаційної роботи відповідає поставленій меті і завданням, висновки є обґрунтованими, отримані результати проведеного здобувачем дослідження відповідають темі дисертації.

Наукова новизна є актуальною і вчасною для науки міжнародного публічного права, а матеріали та висновки дисертації можуть бути використані у науково-дослідній сфері, навчальній та законотворчій діяльності.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Мартюхіної Н.О. відповідає спеціальності 293 – Міжнародне право, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною працею, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що дисертація «Злочини на ґрунті ненависті: міжнародно-правовий механізм протидії», подана на

здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її автор – Мартюхіна Наталя Олександрівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 – Міжнародне право.

Офіційний рецензент:
доктор філософії, доцент
кафедри міжнародного і європейського
права юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Павло ФОМІН

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 11:24:38 17.10.2025

Назва файлу з підписом: рецензія Фомін П.В. дисертація Мартюхіної Н.О.pdf
Розмір файлу з підписом: 315.0 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: рецензія Фомін П.В. дисертація Мартюхіної Н.О.pdf
Розмір файлу без підпису: 281.2 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ФОМІН ПАВЛО ВІКТОРОВИЧ

П.І.Б.: ФОМІН ПАВЛО ВІКТОРОВИЧ

Країна: Україна

РНОКПП: 3252413194

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 11:24:37 17.10.2025

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000007D0F380179600C06

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підписаний PDF-файл (PAdES)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (PAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.08.25 13:00